

# JAARVERSLAG 2020



## Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij

# JAARVERSLAG 2020

## Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij

*Omslagfoto: Enkele collega's met mondmasker op het gelijkvloers van de  
Luchtvaartsquare, CegeSoma  
Collectie: CegeSoma*

<b>Ter inleiding.....</b>	<b>4</b>
<b>Organisatie en dienstverlening .....</b>	<b>5</b>
<b>Ons personeel .....</b>	<b>5</b>
<b>Collecties en digitalisering .....</b>	<b>7</b>
<b>Publicaties .....</b>	<b>10</b>
<b>Publieksgeschiedenis.....</b>	<b>11</b>
<b>Communicatie .....</b>	<b>13</b>
<b>Onderzoek .....</b>	<b>13</b>
<b>Bijlage 1 – Wetenschappelijke publicaties .....</b>	<b>19</b>
<b>Bijlage 2 - Wetenschappelijke Presentaties .....</b>	<b>25</b>
<b>Bijlage 3 - Tussenkomsten in de media.....</b>	<b>28</b>
<b>Bijlage 4 - Statistieken 2020.....</b>	<b>31</b>
<b>Bijlage 5 - Digitalisering (Archief en Bibliotheek) .....</b>	<b>35</b>
<b>Bijlage 6 – Projectwebsites.....</b>	<b>36</b>

## Ter inleiding

Waar 2019 een jaar was vol jubilea en publieksactiviteiten, draaide 2020 anders uit. Begin maart 2020 was er nog geen vuiltje aan de lucht maar in de week van 10 maart 2020 nam de ongerustheid over Covid-19 of het Corona-virus snel toe. Die week was op 12 en 13 maart in de CegeSoma-conferentiezaal een besloten internationale workshop gepland. Op de vooravond van de workshop werd duidelijk dat enkele buitenlandse gasten hadden afgezegd. Hoewel we besloten de beperkte workshop te laten doorgaan, werd tijdens de workshop duidelijk dat er drastische maatregelen op komst waren. De workshop werd ingekort maar nog wel afgerond. Het bleek uiteindelijk de laatste activiteit in de conferentiezaal van het CegeSoma tot op vandaag. Op vrijdag 13 maart 2020 werd het aanwezige personeel in allerijl samengeroepen voor een briefing over de beslissingen van de regering ter bestrijding van Covid-19, concreet onder meer de sluiting van de leeszaal, het annuleren van alle geplande activiteiten en het verplichte thuiswerk van het personeel.

Niemand had op dat moment een realistisch beeld. Maar het nieuwe normaal zou snel duidelijk worden. Op 26 mei 2020 werd de leeszaal opnieuw geopend voor het publiek, maar intussen was een heel andere wereld ontstaan van strikte veiligheidsmaatregelen, waaronder een systeem van verplichte reservatie. Voorbij was de tijd van het spontaan binnenwaaien van bezoekers of het verwelkomen van de 'vaste klanten'. We zouden uiteindelijk nog éénmaal een opgelegde sluiting (met nieuwe heropening) meemaken, in oktober en november 2020. Het contrast met 2019 kon haast niet groter zijn. Waar we tijdens de zomer nog durfden hopen op een hervatting van bijvoorbeeld de reeks 'Ontmoetingen Publieksgeschiedenis' in onze conferentiezaal, bleek dit na september ijdele hoop.

We waren gelukkig in staat om deels van de nood een deugd te maken en te investeren in *back office* taken: controle van collectiebeschrijvingen in het collectiebeheersysteem SAM van het Rijksarchief, controle van inventarissen, vertalingen van teksten voor de website, nieuwe inhoud voor de publiekswebsite 'BelgiumWWII' en voor onze sociale media-pagina's. Bovenal konden ook nieuwe projecten worden opgestart, waarbij we diverse nieuwe jonge collega's verwelkomden.

Zoals ook elders, werd van ons personeel in 2020 een grote flexibiliteit gevraagd in erg stresserende omstandigheden. Het CegeSoma en het Rijksarchief hebben de storm al bij al goed doorstaan. Niettemin was 2020 een jaar dat mij vooral de hoop doet uitspreken dat 2021 anders wordt: een jaar waarin we terugkeren naar een normaliteit van opnieuw meer activiteiten en rechtstreekse contacten met ons publiek.

Nico Wouters (hoofd CegeSoma)

Januari 2021

## Organisatie en dienstverlening

Eén van de aspecten van het 'nieuwe normaal' was dat het interne overleg in 2020 digitaal en op afstand gebeurde. Dat gold bijvoorbeeld voor de tweemaandelijks wetenschappelijke stafvergadering van het CegeSoma. Het mandaat van het Gespecialiseerd Wetenschappelijk Comité van het CegeSoma werd op 7 november 2019 vernieuwd door toenmalig staatssecretaris van Wetenschapsbeleid David Carinval. De voorzitter van het comité bleef Laurence van Ypersele (UCL) en ondervoorzitter bleef Bruno De Wever (UGent), met verder als gewone leden Xavier Rousseaux (UCL), Patrick Pasture (KU Leuven), Marnix Beyen (UAntwerpen), Jeffrey Tyssens (VUB), Pieter Lagrou (ULB), Anne Roekens (UNamur), Sébastien Dubois (Rijksarchief – OD2), Karel Velle (Algemeen Directeur Rijksarchief) en Nico Wouters. Het comité kwam twee keren samen in 2020: een eerste maal fysiek op 2 maart 2020 en een tweede keer digitaal op 27 november 2020. De redactieraad van het Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis had in 2020 slechts één virtuele vergadering, op 23 november 2020.

De externe dienstverlening werd in 2020 in belangrijke mate bepaald door de sluiting van de leeszaal van 16 maart tot 26 mei 2020 en opnieuw van 26 oktober 2020 tot 1 december, conform de door de federale regering opgelegde maatregelen ter bestrijding van Covid-19 voor het hele Rijksarchief. Deze sluitingen, en het bijhorende telewerk, leidden tot een verhoging van de contacten met het publiek op afstand: via mail, de sociale media en de telefoon. In totaal werden maar liefst 1832 antwoorden via mail-contacten geregistreerd, van eenvoudige vragen over specifieke collecties tot meer complexe historische vragen. Ook de communicatie rond de mogelijkheden voor 'scanning-on-demand' werden opgevoerd. Ondanks deze snelle omslag, kwamen geen klachten binnen van ons publiek.

## Ons personeel

Abdennasser Sari vertrok met welverdiend pensioen op 31 oktober 2020. Hij was 21 jaren in dienst als leeszaalbode en onderhoudsmedewerker, wat onder meer betekende dat hij jarenlang de stukken uit de depots ging halen voor bezoekers in de leeszaal. Als dusdanig was hij vele jaren een vaste waarde in het centrum. Hij werd op 1 november 2020 voorlopig vervangen door Abdelkader Bouanane. Quentin Leroy, de verantwoordelijke van ons 'digitaliseringsatelier', verliet het CegeSoma in oktober 2020.

Onze ploeg van vrijwilligers had erg te lijden onder de sluitingsmaatregelen.



**Yvette Martin**



**Alexandre Stroïnovsky**



**Roland Baumann**

In veel gevallen was thuiswerk voor hen niet mogelijk. Bovendien ging het vaak om oudere mensen, waardoor fysieke aanwezigheid af te raden was. Zo moesten we het vrijwilligerswerk met pijn in het hart voor een belangrijk deel noodgedwongen 'on hold' gezet. Toch konden we in 2020 drie nieuwe vrijwilligers verwelkomen: Alexandre Stroïnovsky (in maart), Roland Baumann (in juni) en Yvette Martin (in augustus). In normale tijden zouden zij werken aan het opstellen van namenlijsten in Excel van persoonsarchieven van het verzet tijdens WOII. In totaal werkt nu een ploeg van tien vrijwilligers voor het CegeSoma, onder de leiding van Fabrice Maerten.

Een wat uitzonderlijke positie, hebben de Duitstalige vrijwilligers die we al enkele jaren mogen verwelkomen. Het gaat enerzijds om Duitse jongeren van het ASF-programma (*Aktion Sühnezeichen Friedensdienste*) en anderzijds om vrijwilligers van de Oostenrijkse diensten van Buitenlandse Zaken.



**Nico Wouters, Elisabeth Kornfeind, Oostenrijkse ambassadeur en Felix Thurner – 23.1.2020**

Op 23 januari 2020 bracht de Oostenrijkse ambassadeur in Brussel Elisabeth Kornfeind trouwens nog een fysiek bezoek aan het CegeSoma. Na de lockdown van maart 2020 vielen veel taken van de twee jonge vrijwilligers in het water en na hun vertrek huiswaarts keerden ze uiteindelijk niet meer terug. Na de zomer konden desalniettemin niet twee maar drie nieuwe Duitstalige vrijwilligers starten in een min of meer genormaliseerde situatie. Voor het Duitse ASF-programma ontvingen we Matthias Domsgen. Hij richtte zich op de beschrijving van Duitse foto's uit onze collectie, op de gegevensinvoer in de excel-lijst van de persoonsarchieven rond het verzet tijdens WOII en ook op de vertalingen van onze webteksten naar het Duits. De Oostenrijkse vrijwilliger Maximilian Pröll heeft hetzelfde takenpakket.



**Matthias Domsngen**



**Maximilian Pröll**



**Florian Kössler**

Zijn Oostenrijkse 'collega' Florian Kössler hield zich onder meer bezig met het digitaliseren van het fotofonds Müller en ook de gegevensinvoer in de verzetsexcellijst. Na de nieuwe sluiting en het verplichte telewerk werden ook hun activiteiten weer ingeperkt en geheroriënteerd waar mogelijk. Ze leverden alle drie steun bij de herordening en de aanvulling van de excellijst van persoonlijke onderzoekdossiers in het fonds *Devisenschutzkommando*. Daarnaast voerde Matthias Domsngen onderzoek uit en steunde hij een collega-vrijwilliger in diens werk voor de *European Jewish Community Centre*. Florian Kössler en Maximilian Pröll werkten aan een eigen onderzoeksproject over Oostenrijkse participatie aan het verzet in België. Ze werkten ook aan het vertalen van inhoud naar het Duits voor de website '*BelgiumWWII*'.

## Collecties en digitalisering

De radicale omslag naar thuiswerk leidde tot verschuivingen van taken. Zo was misschien het enige voordeel van de crisis van 2020, dat we een inhaalbeweging konden maken in domeinen waar het werk in normale tijden veel trager gaat. Dat was met name nuttig in het lopende proces van de geleidelijke integratie van ons collectiebeheer- en online zoeksysteem PALLAS in de nieuwe instrumenten van het Rijksarchief, en het hele proces van aanpassing en kwaliteitscontrole dat dit met zich meebrengt.

Wat het collectiebeheer betreft, ging dat om de retroconversie van alle foto-inventarissen. Dit komt concreet neer op het aanpassen van de beschrijvingen om ze te doen beantwoorden aan de vastgelegde EAD-standaarden die in het Rijksarchief worden gehanteerd. Dit is nodig om de inventarissen in het digitale beheersysteem van het Rijksarchief (SAM) te integreren om ze zo straks voor het publiek ter beschikking te stellen via de nieuwe online zoekmotor ('*New Search*'). Een andere taak was de controle van fotobeschrijvingen in PALLAS. Die moesten in veel gevallen worden hernoemd om ze te doen corresponderen met de nummers in Search (en later ook '*New Search*'). Hierbij hoort overigens ook het onderzoek om de bestaande fotobeschrijvingen te behouden in de weergaven voor het publiek.

De digitalisering van het geluidsarchief door een externe firma werd in 2020 opgestart binnen het kader van het DIGIT04-programma, en de kwaliteitscontrole van het eerste deel is bezig.

Gertjan Desmet, de archivaris van het CegeSoma, rondde zijn stage succesvol af in april 2020 en werd zo per 1 mei 2020 benoemd als statutair archivaris. Eén van zijn taken wordt de voorbereiding van een inventaris van de collectie 'persoonsgebonden archieven'

van het CegeSoma. Hij lanceerde ook de detailcontrole van de archiefbestanden in ons keldermagazijn (Luchtvaartsquare), met als doel de metadata van onze collecties in het digitale archiefbeheersysteem van het Rijksarchief ('SAM') te corrigeren. Een ander belangrijk doel ervan is echter ook om de documentatie en analyse van de juiste context en het juridische statuut van delen van onze collectie af te ronden met het oog op latere collectie-reorganisaties. Op moment van schrijven zijn reeds 626 bestanden gecontroleerd (incl. opmaak 'aanwinstenfiches').



**Florence Gillet**

Medio 2020 werd een andere belangrijke personeelwissel doorgevoerd. Florence Gillet, sinds jaren verantwoordelijk voor het beheer van de collectie beeld en geluid en voor de digitalisering en de *digital humanities* bij CegeSoma, nam vanaf augustus 2020 een loopbaanonderbreking van twee jaren. Zij werd vanaf 1 november 2020 vervangen door Anne Chardonnes. Anne Chardonnes werkte de laatste jaren in het kader van het project ADOCHS (*Auditing Digitalization Outputs in the Cultural Heritage Sector*) aan haar doctoraatsonderzoek aan de *Université libre de Bruxelles*, in partnerschap met het CegeSoma/Rijksarchief.

Anne Chardonnes verdedigde overigens op 15 december 2020 met succes haar proefschrift (*La gestion des données d'autorité archivistiques dans le cadre du Web de données*). Zij werd als dusdanig dus ook lid van de wetenschappelijke staf van het CegeSoma. Enkele belangrijke opdrachten waar ze mee startte was de integratie van



**Anne Chardonnes - Florence Gillet - Florence Rasmont**

digitale collectiedata vanuit PALLAS naar SAM en VUBIS

(respectievelijk het archief- en bibliotheekbeheersysteem van het Rijksarchief) en naar de zoekmotor 'Search', de algemene coördinatie van onze digitalisering, de ontwikkeling van betere strategieën voor metadatering van de digitale collecties van CegeSoma, de voorbereiding van een nieuw project rond digitale valorisatie van persoonsgegevens met betrekking tot de CegeSoma-collecties via *Linked Open Data* technologie, maar ook de verdere begeleiding van het door Belspo gefinancierde BRAIN-project ADOCHS . Dit vierjarig project wordt gecoördineerd door CegeSoma/Rijksarchief en heeft als partners de Koninklijke Bibliotheek, de *Digital Mathematics Research Group* (DIMA) van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) en de opleiding van *Sciences et Technologies de l'Information*



*et la Communication* (STIC) bij de l'Université libre de Bruxelles (ULB). Het project loopt formeel nog tot 31 december 2021 en is gericht op het verbeteren van processen van kwaliteitscontrole van digitale erfgoedcollecties, zowel wat het praktische gebruikersaspect betreft als het zuiver technologische. Het vertrek van Florence Gillet leidde ook tot een verschuiving binnen ADOCHS: Nico Wouters nam de formele coördinatie op zich, en Anne Chardonnens de begeleiding van het inhoudelijke traject.

Op 1 september 2020 verwelkomden we Chloé Brault als nieuwe projectmedewerker voor ADOCHS. Chloé Brault studeerde kunstgeschiedenis aan de ULB en de UCL en doet in hoofdzaak onderzoek naar de analytische tools voor het beheer van erfgoedcollecties bij musea en culturele instellingen. Haar hoofdplicht binnen ADOCHS is het opstellen van een methodologische gids over kwaliteitscontrole bij digitale erfgoedcollecties, die in 2021 moet worden gefinaliseerd.



**Chloé Brault**

In 2020 werd de sluiting van het depot in de Belgradostraat verder voorbereid, zowel door enkele belangrijke strategische beslissingen rond de toekomstige collectiemobiliteit als met het concreet werk van de selectie in de collecties in het depot. Wat collectiemobiliteit betreft overigens, vermelden we ook de overbrenging van het archief van de Dienst voor Algemene Onderrichtingen van het Auditoraat-generaal (AA1882) naar ARA2 (Depot Cuvelier in de Hopstraat) in het kader van de hersamenstelling van de oorspronkelijke collectie.



**Hilde Keppens met een lezer - Leeszaal van het CegeSoma**

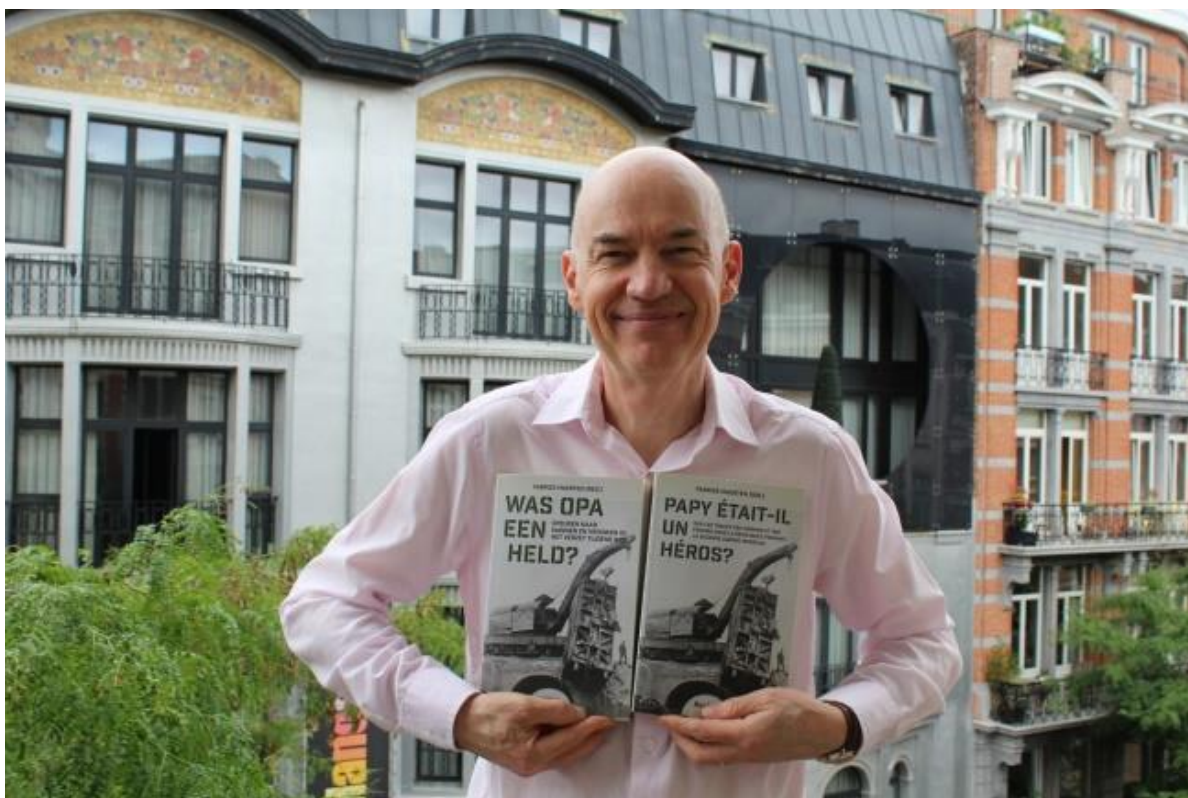
In algemene zin bleef de aankooppolitiek voor onze bibliotheek gericht op Belgische conflictgeschiedenis, met ook specifieke aandachtspunten in 2020 voor meer algemene internationale werken over extreemrechts en populisme, alsook naoorlogse collectieve

herinneringen. Door het aanhoudend gebrek aan financiële middelen bleef de hoeveelheid aankopen op een laag pitje, maar dat werd in 2020 gecompenseerd door enkele belangrijke schenkingen van private bibliotheekcollecties. In dit verband verdienen de volgende schenkingen bijzondere vermelding: de schenking van de heer Baumann (rond de thema's extreemlinks, en oorlogsliteratuur) en de collectie Jan Vinckx (militaire collaboratie, *Waffen-SS*, militair geschiedenis). In de combinatie van een daling van het aantal publicaties maar ook het gebrek aan middelen is de hoeveelheid aangekochte werken met betrekking tot de Eerste Wereldoorlog sterk gedaald.

Vermelden we, tot slot, nog enkele nieuwe archiefaanwinsten: de fotoarchieven van *Wehrmacht*-fotograaf Rudolph Müller (133 omslagen met fotonegatieven) en het archief van Maurice Wolf (krijgsgevangene; 0,16 s.m.; waaronder waardevolle tekeningen en karikaturen voor een *Oflag*-muurkrant).

## Publicaties

Onze belangrijkste publicatie van 2020 was zeker de bronnen- en onderzoeksgids '*Was opa een held? Speuren naar mannen en vrouwen in het verzet tijdens WOII*', tegelijk in het Frans en Nederlands uitgegeven door Lannoo/Racine.



**Fabrice Maerten, auteur van het boek 'Papy était-il un héros?' & 'Was opa een held ?**

Dit boek was het resultaat van een jarenlang werk van Fabrice Maerten, die de pen vasthield maar ook de bijdragen van vele tientallen experts verzamelde en tot één geheel samensmolt. De gids is een mijlpaal in de studie van het verzet in België omdat het voor de eerste maal een centraal overzicht brengt van de zeer verspreide verzetsarchieven in België (en soms zelfs het buitenland) en dus de mogelijkheden voor

onderzoek van familieleden en onderzoekers aanzienlijk verbeterd. In het kader van de prospectie en het onderzoek voor deze gids, werden trouwens ook enkele nieuwe fondsen ontdekt. Helaas werd het boek gepubliceerd vlak na de *lockdown*. Een echte boeklancering, met de conferentie die de publicatie verdiende, kon dus niet doorgaan. Het boek werd via een *webinar* op 28 mei 2020 gelanceerd, met een live-stream vanuit de studio van uitgever Lannoo in Tielt (166 Franstalige en 148 Nederlandstalige deelnemers).



Het boek kreeg veel positieve pers aandacht en leidde tot een stijgende stroom reacties en vragen van mensen die gestimuleerd zijn een onderzoek naar de geschiedenis van het verzet in België aan te vatten.

#### Webinar - 28.5.2020 - Studio Lannoo, Tielt

Er werden twee enkele nummers en één dubbelnummer gepubliceerd van het Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis met – naast de diverse rubrieken – in totaal dertien artikelen. U vindt het overzicht in de bijlagen; ook voor de publicaties van onze wetenschappelijke medewerkers verwijzen we graag naar de bibliografie in bijlage.

## Publieksgeschiedenis

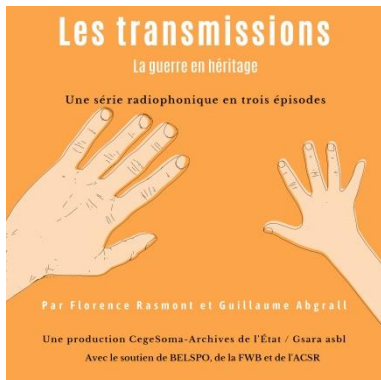
De sector publieksgeschiedenis, die bij uitstek steunt op het contact met het publiek, had uiteraard zwaar te lijden onder de Coronacrisis. Omwille van deze crisis is dit jaarverslag ook een overzicht van zaken die we niet konden doen. Dat waren onder meer specifieke geplande 'lanceermomenten' (zie verder) maar ook om structurele activiteiten, zoals onze reeks '*Ontmoetingen Publieksgeschiedenis*' of onze jaarlijkse '*Dag van de Jonge Historici*' die moesten worden geannuleerd.

Onze publiekswebsite 'BelgiumWWII' daarentegen, kon dan weer van de nood een deugd maken. Het aantal nieuwe artikelen nam sterk toe en dat zagen we ook aan de groei van de bezoekerscijfers. De topmaanden waren mei en november 2020, met respectievelijk 16.738 en 17.204 unieke bezoekers. Hiermee werd ook het bezoekersrecord sinds de lancering van de website gebroken. De nieuwe bijdragen van 'BelgiumWWII' in 2020 richtten zich op het verzet, de militaire geschiedenis en de Belgische aanwezigheid in Londen. De rubriek "evenementen en historische data" is ook grotendeels ontwikkeld, met een illustratie en korte beschrijving bij elke bijdrage.

De recordcijfers van de website 'BelgiumWWII' in november 2020 hingen waarschijnlijk samen met de uitzending van de TV-documentaire '*Les enfants de la collaboration*' op de RTBF, gemaakt door het productiehuis 'Les Gens', waaraan onderzoekers van het CegeSoma meewerkten als historische experts. Deze documentaire werd uitgezonden op 23 november 2020 en telde 361.000 kijkers of 24,2% van het kijkpubliek. De historische documentaire werd gevolgd door een debat over het hedendaagse

extreemrechts. Onze oorspronkelijke ideeën en doelstellingen met deze reeks werden zeker niet allemaal bewaarheid. Dat gold zeker voor het debat, dat geen enkele historische dimensie had en zo ook een relevante koppeling met de eigenlijke uitzending miste. Het illustreert nog maar eens hoe moeilijk de positie van historici-experten in sommige publieksprojecten soms kan zijn.

De oorspronkelijk voorziene 'expertenuitzending' – naar analogie met wat de VRT met haar reeks 'kinderen van de collaboratie' uit 2017 wel had gedaan – werd door de RTBF uiteindelijk niet weerhouden. We besloten daarom om op 25 november 2020 drie korte films online te plaatsen, gebaseerd op de historische duiding en context die diverse experts waaronder collega's Chantal Kesteloot, Alain Colignon, Koen Aerts en Florence Rasmont bij de reeks hadden gegeven. Deze korte films haalden slechts een fractie van de kijkcijfers van de door de RTBF uitgezonden documentaire. Een leerrijke ervaring, die vooral toont dat we ons des te sterker moeten blijven bevestigen op dit brede publieksdomein.



Eveneens een belangrijk project dat erg te lijden had onder de moeilijke omstandigheden, was de PODCAST-reeks binnen het door BELSPO gefinancierde 'BRAIN-valorisatie' project TRANSMISSION. Het project was een uitloper van het afgeronde BRAIN-onderzoeksproject TRANSMEMO.

Florence Rasmont creëerde samen met productiehuis GZARA een podcastreeks in drie afleveringen, waarin de familiale erfenis van collaboratie en verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog telkens werd verteld aan de hand van één indringend familieverhaal. Niet alleen werd de productie van deze reeks danig vertraagd door de lockdown (maart-mei 2020), uiteindelijk kon ook hier de geplande lancering niet plaatsvinden met de omkadering zoals gehoopt. De podcast werd uiteindelijk wel gelanceerd in december 2020. (<https://www.cegesoma.be/nl/news/les-transmissions-la-guerre-en-h%C3%A9ritage-de-overdracht-de-erfenis-van-de-oorlog>).



## Communicatie

Een belangrijke omslag op het gebied van onze externe communicatie die werd versneld werd door de Corona-crisis, lag bij een heroriëntering naar meer audiovisuele communicatie. Onder de inhoudelijke leiding en technische coördinatie van Isabelle Ponteville experimenteerden we met nieuwe korte filmpjes en lanceerden we eind 2020 een eigen Youtubekanaal.

We staan hier nog maar aan het begin: deze acties vormden een traject van expertiseopbouw en een basis voor verdere kwaliteitsverbetering. Niettemin werden reeds verschillende originele filmclips geproduceerd. Vermelden we onder meer de korte film 'Visite du général de Gaulle à Bruxelles' met Chantal Kesteloot en de reeks



**Chantal Kesteloot & Florence Rasmont – Filmclip over de presentatie van de podcasts 'Les Transmissions' - december 2020**

'Ontmoetingen met onze bibliothecaris', waarin Alain Colignon op zijn eigen wijze specifieke thema's uit onze rijke

bibliotheekcollectie historisch toelicht. Ook werden diverse filmclips geproduceerd naar aanleiding van lanceringen of projecten, zoals die naar aanleiding van het boek 'Was Opa een Held?' (zie boven) met Fabrice Maerten en de lancering van de TRANSMISSION-podcast met Florence Rasmont.

Onze Facebook-pagina breidde ook uit. Tijdens de lockdown in maart en april 2020 werden de reeks 'Il y a 75 ans' gepubliceerd, met ruim dertig historische bijdragen die telkens gebaseerd waren op de persberichten van april-mei 1945. Het aantal abonnees van de pagina steeg naar 2349 (een stijging met 267) en ook het aantal 'likes' steeg. Er verschenen tien nieuwsbrieven van het CegeSoma in 2020.

De in november 2019 gelanceerde nieuwe website van het CegeSoma kan ook een succes genoemd worden. Op één jaar tijd, tussen 27 november 2019 en 17 november 2020, behaalden we 76.058 bezoekers, wat een stijging van 7.383 bezoeken was in vergelijking met de oude website het jaar voordien. In diezelfde referentieperiode steeg het aantal bezochte pagina's tot 202.985 (een stijging met 19.684 pagina's). We mogen besluitend dus zeggen dat we de fysieke afwezigheid deels konden compenseren door een sterkere 'aanwezigheid' via onze digitale kanalen.

## Onderzoek

Een belangrijk project blijft EHRI, of liever sinds 2020: de twee aparte componenten van dit project. Enerzijds is er de EHRI – *Preparatory Phase*. Dit is een project dat er in essentie op is gericht een permanente onderzoekeninfrastructuur voor te bereiden. Eén van de essentiële 'deliverables' (de '*Selection of legal form*') van het CegeSoma werd

goedgekeurd door de 'General Partner Meeting'. Daarnaast is er het vier jaar durende EHRI-3 project, de directe voortzetting van EHRI-2. CegeSoma/Rijksarchief is hier eerder een junior-partner.

## #EHRI10Years



**16 september 2020 - EHRI blaast verzamelen voor het lanceringsmoment van fase 3 van het project. 70 deelnemers uit 17 landen ontmoeten elkaar online.**

Dirk Luyten en Adina Babesh waren aanwezig op de lancering van het project op 16 september 2020. EHRI-3 is de voortzetting van EHRI-2 en is er vooral op gericht EHRI inhoudelijk verder te versterken door archiefbeschrijvingen van nieuwe, vooral kleinere instellingen te integreren en de diensten die EHRI aanbiedt zoals de EHRI-fellowships te continueren en uit te breiden.

Daarnaast konden ondanks de abnormaliteit van 2020 toch ook nieuwe onderzoeksprojecten starten.



**Koen Aerts**

Eén essentieel project dat startte was het onderzoeksprogramma 'People@War. A social history of the Second War and its Remembrance', in het kader van het zogenaamde FedTwin programma van BELSPO. Met Dirk Luyten als wetenschappelijk verantwoordelijke, kwam onderzoeker Koen Aerts op 1 februari 2020 halftijds in dienst bij CegeSoma/Rijksarchief en halftijds bij het departement geschiedenis van de universiteit van Gent. *People@War* onderzoekt hoe 'gewone mensen' de Tweede Wereldoorlog en zijn nasleep beleefden. In antwoord op de toenemende maatschappelijke vraag naar informatie ontwikkelt het digitale en andere instrumenten om het wetenschappelijk onderzoek naar het grote publiek te vertalen. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op de volgende sociale groepen: collaborateurs, oorlogsslachtoffers en arbeiders in Duitsland, verzetsstrijders en militairen (samen ongeveer vijftien procent van de toenmalige bevolking). Het project hanteert een uitgesproken bottom-up perspectief, met als ultiem doel een nieuwe sociale geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in België. Dit onderzoek loopt in principe tien jaar en omvat zowel fundamenteel onderzoek als publieksgerichte initiatieven, waaronder ook zoekinstrumenten om de bronnen beter te ontsluiten. Dit is in feite niet

één project maar een 'programma', waaronder diverse deelprojecten zullen worden gelanceerd. Eén zo'n deelproject dat Koen Aerts in 2020 lanceerde was het interuniversitaire seminarie van UGent en de ULB, waarbij ca. 25 studenten (Masterstudenten voor de ULB en tweede bachelorstudenten voor de UGent) samen werken op dezelfde archiefcollectie, in dit geval de gerechtelijke dossiers van zogenaamde 'wapendragers' in het archief van het militair gerecht (berustend in ARA2-Depot Cuvelier). Het seminarie wil een gedeelde database creëren, die als basis kan dienen voor gelijkaardige initiatieven de komende jaren. Als dusdanig is dit een belangrijk pioniersproject voor CegeSoma. Het seminarie startte in september 2020, en hoewel het door de tweede sluiting van de leeszaal in 2020 werd gehinderd, wordt het voleindigd zoals gepland voor een algemene evaluatie in 2021. Intussen werden in 2020 door Fabrice Maerten ook de voorbereidingen getroffen voor een gelijkaardig interuniversitair seminarie tussen de UCL en de UAntwerpen rond de archieven (persoonsdossiers) van lokale verzetsgroeperingen, voor het academiejaar 2021-2022.

Koen Aerts kwam nog in dienst in een 'normale' situatie, maar diverse jongere collega's hadden daarna minder geluk.



**Elise Rezsöhazy**

Dat was onder meer het geval voor Elise Rezsöhazy die op 1 juni 2020 in dienst kwam als onderzoekster bij het BRAIN-project 'Postwarex'. Het project over het beleid van de terechtstellingen wegens collaboratie na WOII. Langs de zijde van het CegeSoma is de projectcoördinator Dirk Luyten. Het project loopt in samenwerking met de Koninklijke Militaire School, met Stanislas Horvat als promotor en Dimitri Roden als projectonderzoeker. Op 14 december 2020 organiseerde Postwarex een eerste besloten workshop, met een focus op de bronnenpresentatie.

Een ander lopend project was 'het provinciebestuur van Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog', dat CegeSoma uitvoerde in opdracht van het Limburgse provinciebestuur. Onderzoekster Aline Thomas trad in dienst op 15 juli 2020, onder begeleiding van Dirk Luyten en Nico Wouters.

Aline Thomas werkte in de eerste fase grotendeels in het provinciale archief in Hasselt. Ook hier moet vertraging worden gemeld veroorzaakt door de Coronacrisis, zij het erg beperkt: het eerste deel van de opdracht werd afgerond met de oplevering in oktober 2020 van een geactualiseerde inventaris van het provinciale oorlogsarchief.



**Aline Thomas**

Op 1 oktober 2020 trad Michael Auwers in dienst als statutaire SW2 in proefperiode. Michael Auwers studeerde onder meer Toegepaste Taalkunde aan de KULeuven en



Internationale Betrekkingen en Geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen. Zijn proefschrift uit 2014 handelde over de sociaal-culturele geschiedenis van het Belgische diplomatieke corps in de late negentiende en vroege twintigste eeuw.

Zijn indiensttreding is een belangrijke wetenschappelijke versterking van het CegeSoma. Michael Auwers trad toe tot de wetenschappelijke staf en zal onder meer de basis leggen voor de uitbouw van een onderzoeksdomein rond de Koude Oorlog bij het CegeSoma.

#### Michael Auwers

Het BRAIN project TRANSMEMO over de intergenerationele overdracht van familieherinneringen rond collaboratie en verzet na WOII werd in 2020 formeel afgerond: het is wachten op het eindrapport en de publicaties van bepaalde eindresultaten die nog in voorbereiding zijn. We namen bij het beëindigen van dit project wel afscheid van Florence Rasmont, die enkele jaren als onderzoekster werkte voor dit project.

Op 19 oktober 2020, kwam een groot deel van het team samen in de conferentiezaal voor de presentatie van 'lopende projecten', met respect voor alle veiligheidsmaatregelen. We ontmoetten soms voor het eerst nieuwe collega's die we nog niet lijfelijk hadden kunnen zien.



Presentatie van lopende projecten - CegeSoma - 19 oktober 2020



Vermelden we ook dat het eindrapport '*Great War from Below*' (BRAIN, Nico Wouters) door Belspo werd goedgekeurd: helaas vooralsnog zonder dat de twee voorziene doctoraatsstudies van Florent Verfaillie over verzet en collaboratie en Arnaud Charon over verplichte tewerkstelling konden worden ingediend, laat staan gepubliceerd.

Fundamenteel onderzoek blijft vooral bestaan bij gratie van projectfinanciering, en de strijd voor deze middelen wordt almaar moeilijker. Het 'BRAIN-bottom up' project JUANT dat onderzoek wilde lanceren op de digitale vondsten van de Krijgsraad Antwerpen en dat we samen indienden met Operationele Directie 3 (Depot Cuvelier in de Hopstraat) werd helaas niet goedgekeurd. Ook het Fedtwin project BELCOWAR dat de KU Leuven samen met ons indiende werd ondanks de goede evaluatie voorlopig nog niet gefinancierd.

Tot slot kunnen we nog enkele aparte academische evenementen vermelden.

Zo was er de reeds in het voorwoord vermelde workshop '*Cultures of Spectacle in Occupied Belgium: Parallels (1914-1945)*' op 12 en 13 maart 2020, dat Chantal Kesteloot co-organiseerde met initiatiefnemers Roel Vande Winkel en Leen Engelen van het Centrum voor Media Studies van de KU Leuven. Deze gesloten workshop, met een 15-tal deelnemers, was een interessante academische uitwisseling over de beide Wereldoorlogen heen. De workshop zal overigens leiden tot een themanummer van het Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis na 2021.



**Workshop '*Cultures of Spectacle in Occupied Belgium : Parallels (1914-1945)*' -  
CegeSoma - 12 & 13 maart 2020**



**Workshop 'Cultures of Spectacle in Occupied Belgium : Parallels (1914-1945)' -  
CegeSoma - 12 & 13 maart 2020**

Op de symbolische datum van 11 november 2020 werd het boek '*Experiencing commemorations*' van editor Shanti Sumartojo gelanceerd met een digitale presentatie en debat. Dit vernieuwende werk over de manier waarop in diverse landen de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog door het publiek werd beleefd, was het resultaat van een academische reflectie in een reeks workshops die de voorbije jaren in CegeSoma doorgingen. Chantal Kesteloot nam telkens deel aan deze workshops en publiceerde nu ook (samen met Laurence van Ypersele) een hoofdstuk in dit boek.

Op 7 december 2020 organiseerde het CegeSoma een gesloten digitale workshop met 18 deelnemers van diverse Belgische universiteiten (en van het Rijksarchief) over toekomstige onderzoekagenda's met betrekking tot de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. De directe aanleiding vormde de publicatie van de tweedelige bibliografie van het onderzoek over de Eerste Wereldoorlog in België, gepubliceerd door Pierre-Alain Tallier en Sofie Onghena van het Algemeen Rijksarchief. Het doel was een eerste aftastende gesprek te organiseren met historici en archivariissen, vanuit de vraag waar de grote lacunes in het onderzoek naar de beide Wereldoorlogen nog liggen en hoe de verschillende onderzoekagenda's op elkaar afgestemd kunnen worden. Een verslag van deze workshop wordt in het voorjaar van 2021 verspreid en zal hopelijk dienen als basis voor een internationale workshop.

\*\*\*\*\*

## Bijlage 1 – Wetenschappelijke publicaties

### INVENTARIS VAN DE VRIJWILLIGERS

- Gerard Roig, Inventaire des archives De Jongh Andrée & Wittek\_De Jongh Suzanne 1943-2007, 11 p.

### PUBLICATIES VAN DE WETENSCHAPPERS

#### AERTS Koen

- Met Kesteloot Chantal, "Les Enfants de la Collaboration: témoins et historiens – de la complémentarité des regards?", in: CegeSoma - [www.belgiumwwii.be](http://www.belgiumwwii.be) (opinieblog), 30 november 2020.
- "Enfants de la collaboration (RTBF) versus Kinderen van de collaboratie (VRT): dezelfde programma's, dezelfde reacties?", in: CegeSoma - [www.belgiumwwii.be](http://www.belgiumwwii.be) (opinieblog), 23 november 2020.
- "Pleidooi voor een nieuw Sociaal Pact", in: CegeSoma - [www.belgiumwwii.be](http://www.belgiumwwii.be) (opinieblog), 24 maart 2020.
- "In de schaduw van de IJzertoren: de canonisering van het verleden", in: Ivo Janssens (red.), Onvoltooid Verleden Tijd. Antidotum tegen historisch geheugenverlies, Sterck & De Vreese, 2020, pp. 126-138.
- "Le bilan de la répression: d'un passé toujours présent à un passé peu connu", in: Luc Huyse, Steven Dhondt (eds.), La répression des collaboration, 1942-1952. Nouveaux regards sur un passé toujours présent, CRISP, 2020, pp. 16-30.
- "De balans van de repressie: van onverwerkt naar onvermoed verleden", in: Luc Huyse, Steven Dhondt (red.), Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België, 1942-1952. Een update na dertig jaar, Kritak, 2020, pp. 321-340.
- "In de schaduw van de IJzertoren", in: Apache Magazine, winter 2020, 1, pp. 44-50.
- met Bruno De Wever, Marc Boone, Kaat Wils, e.a., "De eenzijdige blik van de Canon van Vlaanderen", in: De Standaard, 7 oktober 2020.
- "Het land snakt naar een sociaal coronapact", in: De Standaard, 21 maart 2020.

#### AUWERS Michael

- "Faut-il rester en diplomatie. Les facteurs d'attraction de la diplomatie à la fin du dix-neuvième siècle", in: Indravati Félicité (dir.), L'identité du diplomate (Moyen Âge-XIX siècle). Métier ou noble loisir ?, Paris: Classiques Garnier, 2020, p. 475-483.  
<https://classiques-garnier.com/l-identite-du-diplomate-moyen-age-xixe-siecle-metier-ou-noble-loisir-faut-il-rester-en-diplomatie.html>
- "Framed in Times of Democratization. The changing representation of Belgian diplomats in the newspaper press, 1890s-1930s", Media History, 2020.

<https://www.tandfonline.com/eprint/EU96NBIXZ2HZDPGB3RQZ/full?target=10.1080/13688804.2020.1827379>

- "Etambala Mathieu Zana, Congo 1876-1914. Veroverd, Bezet, Gekoloniseerd, Gorredijk: Sterck & De Vreese, 2020, 463 p.", *Contemporanea*, 42, 3, 2020. (<https://www.contemporanea.be/nl/article/20203-recencies-auwers-over-etambala>)

### **CHARDONNENS Anne**

- Chardonnens Anne, *La gestion des données d'autorité archivistiques dans le cadre du Web de données (thèse de doctorat)*. Université libre de Bruxelles, Faculté de Lettres, Traduction et Communication - Information et communication, Bruxelles, 2020.

### **COLIGNON Alain**

- Notices pour le site *Belgium WWII* » : La « Grande coupure », la plus belle opération de sabotage coordonnée du réseau électrique ; Limoges, mai '40 : la colère impuissante d'un parlement dans la débâcle ; Léopold III ; Hubert Pierlot ; Le « gouvernement de Londres » ; Marcel-Henri Jaspar ; Le temps des vaches maigres. L'agriculture belge en '40-'45 ; L'armée belge de l'an '40 ; L'armée fantôme - L'armée belge de France (mai-août '40) ; L' «Aide Paysanne aux Enfants des Villes » ; La guerre aérienne en Belgique ; La « Campagne des 18 Jours » ; La « DEWAG » ; La Jeune Légion ; Les « V1 » et les « V2 » sur la Belgique ; La Régence ; « Boches », « Moffen » et Cie : les sobriquets de guerre, armes de dérision massive ; Quand le folklore devenait « Volkskunie » ; L'Union Démocratique Belge ; Les prisonniers de guerre ; Les élections législatives du 17 février 1946 ; L' « Armée de la Libération » ; Jacques Grippa ; Walter Dauge ; Pierre Nothomb ; Marcel Decorte ; « La Voix des Belges » (journal clandestin) ; « La Meuse » (journal clandestin) ; « Cœurs belges » (journal clandestin) ; « Churchill Gazette » ; Le procès de Léon Degrelle (avec Chantal Kesteloot).
- Notices pour la « Newsletter » et la Page Facebook du CegeSoma : Les armes secrètes allemandes...dans la bibliothèque du CegeSoma ; Nazisme et occultisme...dans la bibliothèque du CegeSoma ; « Nostalgie, camarades... ! », ou le livre et le « Casque d'Acier » ; La Résistance en Belgique, histoire partielle...ou histoire partielle ? ; Les guerres mondiales, périodes privilégiées de confinement ? ; Des vacances à l'ombre des épées ; La cuisine de l'an '40 : de l'art d'accommoder les vaches maigres.
- Notice « Paul Collet », dans la *Nouvelle Biographie Nationale*, Tome XV de 2020, pp. 54-56.

### **KESTELOOT Chantal**

- « Monarchie et odonymie bruxelloise » in « *La Revue nouvelle*, 2020, n°4, pp. 46-54.
- (with Laurence van Ypersele) « 11 November 2018 : Liège, Mons and Brussels commemorate the Great War » in Shanti Sumartojo (ed.), *Experiencing 11 November 2018. Commemoration and the First World War Centenary*, London/New York, Routledge, 2020, pp. 19-30.

- "Les grands absents? Agents de renseignement et espace public bruxellois" in Robin Liefferinckx, Emmanuel Debruyne (ea) (ed.), Het Schaduwleger. Van clandestiniteit naar herinnering/L'Armée de l'ombre. De la clandestinité à la mémoire, Oud-Turnhout, Gompel&Svacina, 2020, pp. 317-340.
- « La Belgique de Jean Stengers » in Politique, n°113, septembre 2020, pp. 15-17.
- Textes pour la série 'Il y a 75 ans' (site internet du CegeSoma / Page Facebook) : Namur rendait hommage à François Bovesse ; Le premier "Congrès national wallon" ; « Monty » à Bruxelles ; La Belgique se souvient ; Une bombe atomique est larguée sur Hiroshima ; Des grèves dans les charbonnages ; Une seconde vague de ... répression populaire ; La libération de Léopold III, adulé par les uns, honni par les autres ; Une explosion de joie en des temps difficiles !; 'Nous avons l'impression de sortir d'un bain d'horreur' ; Le 1er mai de la victoire ; La libération de Ravensbrück ; Quand Antwerp X essayait de protéger la Métropole des V1 et des V2 ; La naissance de la Fédération générale du Travail de Belgique ; Hommage à Gabrielle Petit ; L'évolution de l'opinion publique révélée avant même la fin du conflit !; La libération du camp de Buchenwald ; Le retour des réfugiés belges de Grande-Bretagne ; L'installation du Conseil national de la Résistance (29.3.2020) ; Le retour des premiers prisonniers de guerre ; Mars 1945 : la solidarité à l'égard des sinistrés des Ardennes ; L'extermination des Juifs d'Europe ; Auschwitz. Qu'en disait la presse belge début 1945 ?; 8 mai 1945, 8 mai 2020 ...75 ans et pourtant le silence...
- Notices pour le blog Belgium WWII : « Les enfants de la collaboration. Historiens et témoins : de la complémentarité des regards ? » (avec Koen Aerts, 30 novembre 2020; Quand et comment enseigner l'histoire du nazisme ? , 17 février 2020.
- Notices pour le site Belgium WWII : La Wallonie libre ; Georges Truffaut; Youra Livschitz (avec Fabrice Maerten) ; Le 11 novembre 1940 : signe d'un réveil des consciences ; La rencontre de Berchtesgaden; La capitulation de l'Allemagne, une célébration plus problématique ; Le procès de Léon Degrelle (avec Alain Colignon) ; Prosper Dezitter; Les prisonniers de guerre, une communauté oubliée? (avec Alain Colignon).

Autres :

- Recension de l'ouvrage de Maarten Van Ginderachter, The Everyday Nationalism of Workers. A Social History of Modern Belgium in RBHC/BTNG, L, 2020, ¾, pp. 149-151.
- Recension de l'ouvrage de Mathew Stanard, The Leopard, the Lion, and the Cock. Colonial Memories and Monuments in Belgium, <https://www.hsozkult.de/publicationreview/id/reb-28958>
- Présentation du site [www.belgiumwwii.be](http://www.belgiumwwii.be) sur la chaîne Youtube des Archives de l'Etat.
- Présentation de la visite du général de Gaulle sur la chaîne Youtube du CegeSoma.

### LUYTEN Dirk

- Dirk Luyten, '75 jaar geleden: discussie barst los over economische collaboratie, moet die hard of mild aangepakt worden?' VRT-NWS (website)

- Dirk Luyten, 'Nel de Mûelnaere, Belgen, zijt gij ten strijde gereed? Militarisering in een neutrale natie, 1890-1914, Leuven, Universitaire Pers, 2019' in TSEG-The Low Countries Journal of Social and Economic History, 2020, 17, 3, p. 159-161.
- Dirk Luyten, 'Stefan Berger, Thomas Fetzer (ed.), Nationalism and the Economy. Explorations into a Neglected Relationship, Budapest (Central European University Press) 2019' in, Francia Recensio 2020/3 (Neuere und Neuste Geschichte)
- Dirk Luyten, 'Christian De Borchgrave, Zalig de armen van geest. Vlaanderen 1918-1940 : een kerk in de strijd tegen het moderne materialisme, Antwerpen, Vrijdag, 2019, 279 p. in, Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, 2020, 1, L, p. 134-136.
- Notities in Belgium WWII : 'Stakingen in België tijdens de Tweede Wereldoorlog' ; 'De vervolging van de economische collaboratie als politiek strijdpunt'; 'Guillaume Jacquemyns'.
- Dirk Luyten, Adina Babesh e.a., Selection and Analysis of the Legal Frameworks for Distributed Research Infrastructures and the preferred model for European Holocaust Research Infrastructure, EHRI-PP, DL 2.2, 2020, 46 p.
- Karel Berkhoff, Dirk Luyten, Reto Speck, POPD – Requirement No. 1 [3], EHRI-3, DL 13.1, 2020, 8 p.
- Reto Speck, Dirk Luyten, POPD-Requirement N° 1, EHRI-PP, DL 10.1, 2020, 8 p.

#### **MAERTEN Fabrice**

- Fabrice Maerten (dir.), Papy était-il un héros ? Sur les traces des hommes et des femmes dans la Résistance pendant la Seconde Guerre mondiale, Tielt, Lannoo/Racine, 352 p.
- Fabrice Maerten (dir.), Was opa een held ? Speuren naar mannen en vrouwen in het verzet tijdens WOII, Tielt/Lannoo, 368 p. (traduction du précédent).
- "La résistance en Belgique (1940-1944). Bibliographie sélective" publiée sur le site internet du CegeSoma.
- Notices "Cheramy, Alice" et "Mélot, Albert", in Nouvelle Biographie nationale, t. 15, 2020, respectivement p. 49-51 et 262-265.
- Notices pour le site Belgium WWII : « Comité Gilles », « Comité national de coordination », « Front de l'Indépendance », « Marcel Grégoire », « Groupe G », « Youra Livschitz », « Robert Maistriau », « Mouvement national belge », « Partisans armés », « Edward Pomorski », « William Ugeux » + Destins de guerre « Alice Cheramy » et « Albert Mélot » + Blog « Réconcilier histoire et mémoire de la Résistance ».
- Vidéo Youtube Archives de l'Etat, "Papy était-il un héros ? / Was opa een held ? ".

#### **PONTEVILLE Isabelle**

- Textes pour la série 'Il y a 75 ans' (site internet du CegeSoma / Page Facebook) : Visite à Bruxelles de Pierre Ryckmans, gouverneur général du Congo ; Attention jeunes filles : danger ! Quand les soldats alliés ne font pas que passer ... ; Le sauvetage des cloches ; La mode au sortir de la guerre : quand coquetterie se conjugue encore avec restriction ; Un médicament miracle apparaît enfin au grand jour : la pénicilline.

### RASMONT Florence

- Florence Rasmont et Guillaume Abgrall, "Les transmissions. La guerre en héritage", une série radiophonique en trois épisodes, podcast (Spotify, deezer, soundcloud) et diffusion sur La Première RTBF, 48 FM, Radio Campus, Radio Panik (+ site CegeSoma et page Facebook CegeSoma).

### WOUTERS Nico

- De zaak-Vindevogel. Historische waarheid en beeldvorming over de repressie in Vlaanderen, in *BTNG*, L 2020, nr. 3-4, p. 96-132.
- 'Het verzet : vergeten verleden?', in : Fabrice Maerten, 'Was opa een held?' Speuren naar mannen en vrouwen in het verzet tijdens WOII, Tielt, 2020, p. 21-39 (Franse versie : 'La résistance: un passé oublié?', in : Fabrice Maerten, 'Papy était-il un héros?'. Sur les traces des hommes et des femmes dans la résistance pendant la seconde guerre mondiale, Tielt, 2020, p. 17-36 .
- 'Veilig Verleden? De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in België', in Nulpunt 1945. De Lage Landen een mensenleven later, Ons Erfdeel, 2020, p. 17-24.
- 'A coalition of scholars : Archivists and Historians in the age of post-truth', in Acta van het Internationales Archivsymposium (State Archives of Belgium, Leuven/Louvain, 6-7 June 2019), online : [http://www.arch.be/news/files/IAS\\_2019\\_WOUTERS.pdf](http://www.arch.be/news/files/IAS_2019_WOUTERS.pdf)
- Met Bruno De Wever, 'À ressortir des oubliettes : la résistance en Belgique durant la Deuxième Guerre mondiale', in : Septentrion, nr. 1 (2020), p. 108-115. (Nederlandse versie : 'Waarom het verzet in bezet België meer aandacht verdient', in De Lage Landen, jgn. 63, mei 2020, p. 10-18.

## BIJDRAGEN IN HET BELGISCH TIJDSCHRIFT VOOR NIEUWSTE GESCHIEDENIS (jaargang 2020)

### BTNG 2020-1 (juni 2020) :

- **Florentin Dawagne**, Les 'Traîtres' derrière les barreaux. Approche pénitentiaire de la répression de l'incivisme à travers les détenus des prisons de Mons et de Charleroi (1918-1925)
- **Guy Bud**, The 'Settler Moment' in Belgian Africa: Europeans in the Belgian Congo and Ruanda-Urundi during the Second World War
- **Elie Teicher**, L'engagement de Conrad Detrez entre Europe et Amérique latine : un parcours militant des années 68
- **Xavier Dabe**, The 1965 Belgian governmental crisis
- Debat – Débat – Debate, **Christoph Brüll & Geneviève Warland**, Débats récents sur l'invasion allemande en Belgique en 1914. À propos d'Ulrich Keller, Schuldfragen
- Doctoraten – Doctorats – PhD's
- Recensies – Recensions – Book Reviews

### BTNG 2020-2 (oktober 2020) :

- **Thomas Briamont**, La Belgique face à la question allemande pendant la seconde crise de Berlin (1958-1961).
- **Simon Watteyne**, Le coût de la première guerre scolaire et les débats des « Graux impôts » (1878-1884).
- **Stan Pannier & Frank Caestecker**, Pioniers in het consumptiekrediet tijdens de Belle Epoque : twee Belgische casussen.
- **Dominique De Groen en Antoon Vrints**, 'Mijn man moet dagelijks zoowel zijn leven te pand stellen voor het Vaderland als de andere'. Nationale identificatie in armenbrieven uit bezet België, 1914-1918.

### BTNG 2020, 3-4 (december 2020) :

- **Jan Naert** , Burgemeesters in de vuurlinie. Lokale bestuurders in België en Noord-Frankrijk tijdens de Duitse invasie in 1914.
- **Alain Rahier**, Comment financer une occupation ? L'espace belge partagé entre régimes anglo-hollandais et prussien (1814-1815).
- **Iris Flagothier**, Envisager le militantisme wallon au prisme du genre. Les cas de l'Union des Femmes de Wallonie et de Marguerite Horion-Delchef.
- **Heidi Degerickx, Angelo Van Gorp, Lieselot De Wilde and Griet Roets**, Giving voice to people in poverty in Belgian social policy making since the 1990s : A window of opportunity for a political demarche?
- **Nico Wouters**, Vindevogel : historische waarheid en beeldvorming over de repressie in Vlaanderen.
- Recensies – Recensions – Book Reviews



## Bijlage 2 - Wetenschappelijke Presentaties

### AERTS Koen

#### Lezingen

- Bevrijding, collaboratie en repressie: geschiedenis en herinnering, Turnhout, 11 september 2020.
- Bevrijding, collaboratie en repressie: geschiedenis en herinnering, Gent, 10 maart 2020
- Kinderen van de collaboratie en verzet, Felixarchief Antwerpen, 7 maart 2020.
- Bevrijding, collaboratie en repressie: geschiedenis en herinnering, Gentbrugge, 9 februari 2020.

#### Wetenschappelijk comité

- Historisch Wetenschappelijk Comité Vloethemveld, 24 november 2020.
- Expo Tweede Wereldoorlog, Museum aan de Stroom, 30 april 2020.

#### Doctoraatsverdediging

- Tessa Boeykens (Exile, Return, Record. A participatory & visual ethnography of making history with Guatemalan returnees), Universiteit Gent, 18 december 2020.

### BABESH Adina

- Modération d'une table ronde dans le cadre du Général Partner Meeting of EHRI Project in Munich, 11-13 février.
- Présentation sur EHRI dans le cadre du Forum Z 'Holocaust History and memory' organisé par Université du Luxembourg, 20 février 2020.
- Présentation du cadre juridique de EHRI-ERIC dans le cadre du Zoom EHRI GPM, 14-15 septembre 2020.
- Présentation d'EHRI dans le cadre du jour scientifique organisé par le CegeSoma, 19 octobre 2020.

### COLIGNON Alain

- Communication sur « Ces Dames du IIIème Reich » pour la Fondation Merci, Maison de la Culture de Marche-en-Famenne, 29 janvier 2020.
- Communication sur « L'extrême droite contemporaine », à l'Université Saint-Louis de Bruxelles, 12 février 2020.
- Communication sur « La Wallonie libérée en septembre '44...comme une lettre à la poste » pour « Connaissance et vie d'aujourd'hui », à l'Université du Travail de Charleroi, 3 mars 2020.
- Présentation de « La Wallonie libérée » à la Foire du livre de Bruxelles, 7 mars 2020.

## KESTELOOT Chantal

- Conférence à l'Institut Notre-Dame de Beauraing sur la Seconde Guerre mondiale en Belgique, 24 janvier 2020.
- Présentation de « Bruxelles libérée » à la Foire du livre de Bruxelles, 7 mars 2020.
- Animation d'une session « Public History Projects » lors de la Summer School « Public History » organisée par l'Université de Wrocław, 1-5 juin 2020.
- Participation à la Table ronde, « Haalt België 2030 ? », Diksmuide, 5 septembre 2020
- Présentation d'un exposé au colloque organisé à l'occasion du 75e anniversaire de la visite de de Gaulle, 10 octobre 2020
- Conférence Bruxelles, ville occupée ; Bruxelles, ville libérée, Conférence organisée par la « senior academy » de la Fédération des Mutualités socialistes du Brabant, 15 octobre 2020
- Présentation du chapitre 11 November 2018 : Liège, Mons and Brussels commemorate the Great War lors de la présentation en ligne de l'ouvrage Experiencing 11 November 2018. Commemoration and the First World War Centenary, 11 novembre 2020.
- Présentation de deux exposés en ligne « Shared Societies in time of Crisis. The experience of Covid-19 in Belgium », Network Shared Societies, Workshop, 4 et 5 novembre 2020.
- Membre du Comité scientifique du Musée BelVue
- Membre de la « kernredactie » de la DEVB
- Conseil scientifique pour les films documentaires « Les monarchies face à Hitler » produit par « Les films de la mémoire » et la RTBF, diffusion 20 novembre 2020.
- « Mes parents ne me disaient pas tout ». Mémoires de la Seconde Guerre mondiale en Province de Namur, Exposition itinérante en province de Namur, conseil scientifique
- Membre du Comité scientifique du colloque « portraits subis, portraits choisis. Les rapports de domination au prisme de la photographie, 1840-2000 », Namur, mai 2021.
- Membre du Comité scientifique du colloque « Mémoire (dé)coloniale et espace public », Mons, mai 2021.
- Membre du Comité scientifique du colloque « National forgetting and memory: the destruction of "national" monuments from a comparative perspective», 11 mars 2021.

## LUYTEN Dirk

- Workshop historiografie WOII/II;
- Workshop Postwar;ex;
- Virtuele vergadering wetenschappelijk comité 'Heritages of Hunger',
- co-presentatie EHRI, Provinciebestuur Limburg tijdens WO II, Postwar;ex;
- Presentatie Rijksarchief launch EHRI-3;
- Co-presentatie selection of legal form general partner meeting EHRI-PP.

### **MAERTEN Fabrice**

- 2 Webinaires "Papy était-il un héros ? / Was opa een held ? " en néerlandais et en français, 28 mei 2020.

### **PONTEVILLE Isabelle**

- Membre du Comité de rédaction de l'ABHC.

### **REZSÖHAZY Élise**

- Workshop Postwarex, Legal sources about the death penalty and its application 1944-1950.

### **WOUTERS Nico**

- 2 Webinars "Papy était-il un héros ? / Was opa een held ? " (Frans-Nederlands) 28 mei 2020
- Historische waarheid en beeldvorming over WOII in België in tijden van zogenaamde 'post-truth', Publiekslezing, Koninklijke Academie, 23 september 2020.

## Bijlage 3 - Tussenkomsten in de media

### AERTS Koen

#### Pers:

- Lesaffer Pieter, "Ik ben heel trots op mijn grootvader", *Gazet Van Antwerpen*, 25 november 2020.
- Lesaffer Pieter, "Ik ben heel fier op mijn grootvader", *Het Nieuwsblad*, 25 november 2020.
- Verberckmoes Yannick, "De pitbull van de BRT is terug. Maurice De Wilde en zijn tv-reeksen over WOII maken comeback op VRT.NU", *De Morgen*, 24 september 2020.
- Depreter Jeroen, "Les collaborateurs flamands n'ont pas payé un tribut plus lourd que les Belges francophones", *Le Vif*, 11 september 2020.
- Depreter Jeroen, "De collaboratie was veel grimmiger dan we ooit hebben beseft", *Knack*, 9 september 2020.
- Vankersschaever Sarah en Verbergt Matthias, "Laat mij gerust met dat vlagvertoon. 'Ik vind het mooi als mensen daar trots op zijn. Maar mag het ook mijn vlag zijn?'" , *De Standaard*, 14 augustus 2020.
- Verberckmoes Yannick, "Waarom wordt einde van WOII niet herdacht?'" , *De Morgen*, 8 mei 2020.
- Van Diepen Timmie, "De Canvasreeks die onze kijk op de geschiedenis veranderde." , *Het Belang van Limburg*, 2 mei 2020.
- De Vries Marijke, "De Vlaamse worsteling met het verzet" , *Trouw*, 22 april 2020.
- "75 jaar bevrijding. Was opa een nazi? Of een held?" , *Knack-Historia*, 22 april 2020.
- Vanheste Tomas, "De lokroep van de wolven" , *De Groene Amsterdammer*, 15 april 2020.
- "België zoekt niet meer" , *Het Nieuwsblad*, 14 april 2020.

#### Radio:

- "Les enfants de la collaboration" , *Radio 1 - Interne Keuken*, 28 november 2020.

#### Televisie :

- Les Gens, *Les Enfants de la collaboration*, RTBF-La Une, 25 november 2020.
- Les Gens, *Les Enfants de la collaboration*. Regards d'historiens, RTBF-La Une, 25 november 2020.

### COLIGNON Alain

#### Televisie:

- Emission « Retour aux Sources » sur le thème : « Rudolf Hess, le Fantôme de Spandau » sur la R.T.B.F.3, 22 février 2020.
- Documentaire « Hitler en Belgique 1940 » (Société Medianext-TV ») sur RTL-TVI, 17 novembre 2020.
- Documentaire « Les Enfants de la Collaboration » ( Société « Les Gens / De Mensen ») , sur RTBF 1, 25 novembre 2020.

- Dans la série « Le Grand Doc' » de Stéphane Rosenblatt : « Les batailles perdues d'Hitler », sur « L N 24 », 24 octobre 2020.

Pers:

- Interview dans « Le Soir Mag » du 14 octobre 2020 sur « La Collaboration ».
- Interview dans « Télépro » du 12 novembre 2020 sur « Les Enfants de la Collaboration ».
- Interview dans « Wilfried », n°11, printemps 2020 sur « Souviens-toi de la guerre dernière / Wallonie : des collabos parmi nos grands-pères ».
- Interview dans « Le Soir Mag » du 30 septembre 2020 sur « Il y a 80 ans. La Belgique occupée ».

**KESTELOOT Chantal**

Televisie:

- Invitée de RTL Info, 13 h à l'occasion de la Libération du camp d'Auschwitz, 27 janvier 2020.
- Emission « au bout du jour » (Eddy Caeckelberghs) sur l'historiographie de la Seconde Guerre mondiale et les 50 ans du Cegesoma, RTBF, La Première, 7 février 2020.
- Participation à la série d'émissions « Mémoires vives » diffusées sur la télévision communautaire namuroise (ma télé), 9, 15, 22 mai 2020
- Interview JT 1 RTBF « Les Enfants de la Collaboration », 25 novembre 2020
- Participation à l'émission « Les Enfants de la Collaboration », 25 novembre 2020
- Participation à l'émission « Retour aux Sources » sur « l'Action Meuble », RTBF TV, 3, 5 décembre 2020.
- Participation à l'émission « J'ai les clés » de Patrick Weber sur le rôle d'Albert Ier, 30 décembre 2020.

Radio:

- Interview radio, RTBF La Première, Soir Première, Le fait du jour (Arnaud Ruysen), 27 janvier 2020.
- Interview radio (RTBF La Première), L'invité de Week-end 1ère : Le nom des rues en questions, 12 septembre 2020
- Interview pour Bruzz, <https://www.bruzz.be/samenleving/jouw-vraag-hoe-maakte-brussel-de-spaanse-griep-door-zowat-honderd-jaar-geleden-2020-09>, diffusion 17 septembre 2020.
- Participation à la série radiophonique « Prosper Dezitter, l'homme au doigt coupé », 5 émissions, 2-6 novembre 2020.
- Interview radio, info 8 h, RTBF La Première, 25 novembre 2020
- Interview radio « Les décodeurs du vendredi », RTBF La Première, 27 novembre 2020.

Pers:

- « Il y a 80 ans. La Belgique occupée », interview Alain Colignon et Chantal Kesteloot, Soir Mag, 30 septembre 2020.
- « La Résistance en Belgique », interview Alain Colignon et Chantal Kesteloot, Soir Mag, 7 octobre 2020.

- « Il y a 80 ans en Belgique. Les collabos belges » interview Alain Colignon et Chantal Kesteloot, Soir Mag, 14 octobre 2020.
- Interview journal « Le Soir », « Enfant de collaborateur, un passé qui passe mal », 21 novembre 2020.
- Interview « De Morgen », 25 novembre 2020.
- Interview « Het Nieuwsblad », 24 novembre 2020.

### **MAERTEN Fabrice**

#### Televisie:

- Participation au débat relatif au Docu-Fiction sur le réseau de renseignements L'Orchestre rouge, dans le cadre de l'émission de la RTBF-TV "Retour aux sources" sur La Trois, le vendredi 12 décembre.

#### Radio:

- interview par Fabien Van Eeckhaut de la RTBF/radio à propos de l'ouvrage "Papy était-il un héros?", diffusée dans les journaux parlés de La Première, le samedi 13 juin à 13h. et à 18h.
- Site web RTBF : article réalisé par le même Fabien Van Eeckhaut sur l'ouvrage "Papy était-il un héros?", publié le 10 juin (405 partages).

#### Pers:

- articles sur "Papy était-il un héros" publiés dans : Regards (1.7.2020), La Libre Belgique (7.7.2020), Contemporanea (Tome XLII — Année 2020 — Numéro 2), Territoires de la mémoire-Magazine (décembre 2020).
- articles sur "Was opa een held ?" dans *Kunst Tijdschrift Vlaanderen* (sur internet, 23.8.2020), "Het belang van Limburg" (6.6.2020).

### **RASMONT Florence**

#### Televisie:

- Interview par le réalisateur Tristan Bourlard pour le documentaire TV "Les enfants de la collaboration", diffusion RTBF, 23 novembre 2020.

#### Radio:

- Interview sur la série "Les transmissions. La guerre en héritage", pour la radio 48 FM, diffusion 13 décembre, 20 décembre et 28 décembre 2020.

### **WOUTERS Nico**

#### Televisie:

- 'Hoe moeten we omgaan met de erfenis van de Holocaust?', 'Nachtwacht' op Canvas-VRT 31 januari 2020, met Jan Leyers, Nico Wouters, Annemiek Gringold en André Gantman.

#### Pers:

- 'De Holocaust is een vorm van religie aan het worden', in KNACK, interview met Walter Pauli, 16 januari 2020.

## Bijlage 4 - Statistieken 2020

JAARCIJFERS		2020
<b>COLLECTIEBEHEER : Archief</b>		
<b>Aanwinsten</b>		
Zie apart Excel bestand		2,36
<b>Bewerking/Ontsluiting</b>		
Aantal strekkende meter ontsloten archief		1,2
Aantal online toegangen		0
<b>Materiële zorg</b>		
Archief verpakt en herverpakt (streckende m)		33
Extern uitgevoerde restauraties (aantal stuks); restauraties ARA niet meegeteld		0
<b>COLLECTIEBEHEER : Bibliotheek</b>		
Aangroei in volumes (titel = volume)		859
Aangroei in strekkende meter		18,5
Lopende tijdschriftenabbonnementen		23
<b>TOEZICHT</b>		
Aantal toezichtsactiviteiten/plaatsbezoeken bij archiefvormers; meeteenheid: halve werkdag		0
Gepubliceerde selectielijsten		0
Aantal strek. meter archief waarvoor toelating tot vernietiging werd gegeven		0
<b>DIGITALISERING (Archief en Bibliotheek)</b>		
Aantal scans <i>on demand</i> (in het voorbije jaar)		3441
Aantal scans voor de eigen dienst/eigen projecten (in het voorbije jaar)		333
Aantal gedigitaliseerde bestanden (cumulatief)		6 885 830
Terabyte aan digitale bestanden (cumulatief)		55,95
<b>DIENSTVERLENING</b>		
<b>Leeszaal</b>		
Aantal werkbezoeken		465
Aantal ter inzage gegeven archiefnummers		967

Aantal ter inzage gegeven persknipsels, tijdschriften, bibliotheeknrs., etc,	575
<b>Wetenschappelijke dienstverlening</b>	
Aantal inhoudelijke vragen	1832
<b>Publieksactiviteiten</b>	
<b>Wetenschappelijke publieksactiviteiten (studiedagen, colloquia, boekvoorstellingen, ...)</b>	
Aantal activiteiten	3
Aantal deelnemers	242
<b>Tentoonstellingen (in situ)</b>	
Aantal tentoonstellingen	0
Aantal bezoekers	0
<b>Rondleidingen</b>	
Aantal rondleidingen	2
Aantal deelnemers	24
<b>Opendeurdagen of erfgoeddagen</b>	
Aantal opendeurdagen of erfgoeddagen	0
Aantal deelnemers	0
<b>Virtuele tentoonstellingen (<a href="https://history.2014-18brussels.be">https://history.2014-18brussels.be</a>)</b>	
Aantal bezoekers	2558
Aantal bezoeken	2750
Aantal geconsulteerde pagina's	3225
<b>Wetenschappelijke activiteiten extern</b>	
Aantal artikels/publicaties extern	29
Aantal lezingen, workshops, lidmaatschap wetenschappelijk comité tentoonstellingen, ...	48
<b>Opleiding</b>	
Aantal gevolgde opleidingen, intern en extern (per halve dag)	19
Aantal gegeven opleidingen, intern en extern (per halve dag)	0
Aantal deelnemers aan gegeven opleidingen	0
<b>Bruiklenen</b>	
Aantal stukken uitgeleend voor tentoonstellingen (intern en extern)	0
<b>VRIJWILLIGERSWERKING</b>	
Aantal vrijwilligers	17
Aantal ter plaatse gepresteerde uren	3390



<b>BIJKOMENDE GEGEVENS</b>	
<b>Aantal actieve deelname aan media's</b>	59
<b>Aantal artikels of publicaties uitgegeven door ARA-CegeSoma</b>	105
<b>Website CegeSoma.be</b>	
Aantal bezoekers	79764
Aantal bezoeken	80202
Aantal geconsulteerde pagina's	205576
<b>Website Belgium WWII</b>	
Aantal bezoekers	114 057
Aantal bezoeken	152 660
Aantal geconsulteerde pagina's	341 610
<b>Website Belgium War Press</b>	
Aantal bezoekers	10427
Aantal bezoeken	14864
Aantal geconsulteerde pagina's	153623
<b>Facebook CegeSoma (FR &amp; NL)</b>	
Aantal geabonneerden	2358
Aantal 'vind ik leuk'	2212
<b>Newsletter CegeSoma</b>	
Aantal geabonneerden Nieuwsbrief	781
Aantal geabonneerden Nouvelles	645
Aantal geabonneerden Newsletter	159
<b>RBHC - BTNG - JBH</b>	
Aantal betalende abonnees voor het Journal of Belgian History	121
Aantal bezoekers	36219
Aantal bezoeken	43645

Aantal geconsulteerde pagina's	88591
<b>YOUTUBE (totaal oude kanaal + nieuwe kanaal)</b>	
Aantal video's (eigen productie)	4
Aantal views op YouTube-kanaal	1252
Kijktijd (in minuten)	7590
<b>PALLAS</b>	
Aantal ingevoerde beschrijvingen	
Boeken	873
Periodieken	24
Ingevoerde trefwoorden:	
Boeken	2619
Periodieken	345

## AANWINSTEN 2020

### Archief in strekkende meter

Privaatrechtelijke archiefvormers	
Schenking	2,36
Archieven van privaatrechtelijke instellingen	
Particuliere organisaties, verenigingen, bedrijven	1,5
Families en personen	0,86
<b>TOTAAL</b>	<b>2,36</b>

## Bijlage 5 - Digitalisering (Archief en Bibliotheek)

<sup>1</sup> Aantal scans on demand (in het voorbije jaar) 2020 : 3441 <sup>2</sup>

<sup>3</sup> Aantal scans voor de eigen dienst/eigen projecten (in het voorbije jaar) 2020 : 333

Aantal gedigitaliseerde bestanden (cumulatief) 2020 : 6 885 830 fichiers

Terabyte aan digitale bestanden (cumulatief)<sup>4</sup> (cfr Bijlage 4 - Digitalisering) 2020 : 55,95TB

### **Archief :**

<u>Aantal</u>	<u>Grootte</u>	<u>Map</u>
<b>407601</b>	<b>3.48TB</b>	<b>A/</b>
<b>17791</b>	<b>4.96TB</b>	<b>C/</b>
<b>257096</b>	<b>1.45TB</b>	<b>V/Archief/</b>
<b>11313</b>	<b>0.40TB</b>	<b>INVENTARISSEN/Reeds in pdf/TIFF_JPEG</b>

### **Bibliotheek :**

<u>Aantal</u>	<u>Grootte</u>	<u>Map</u>
<b>1179106</b>	<b>6.80TB</b>	<b>B/</b>
<b>50860</b>	<b>0.30TB</b>	<b>V/Bibliotheek</b>

### **Varia:**

<u>Aantal</u>	<u>Grootte</u>	<u>Map</u>
<b>3389875</b>	<b>38.05TB</b>	<b>W/</b>

### **Pallas (JPEG, 4 formats):**

<u>Aantal</u>	<u>Grootte</u>	<u>Map</u>
<b>1572188</b>	<b>0.51TB</b>	<b>P/ (Jaar 2020)</b>

### **TOTAAL :**

**6885830**                      **55,95TB**

<sup>1</sup> = Som van het aantal fotoreproducties en archiefreproducties + reproducties in de leeszaal.

<sup>2</sup> = Aantal scans-on-demand van foto's (498) en archieven (2844), + reproductievragen in de leeszaal (99).

<sup>3</sup> = Scans in het kader van projecten van CegeSoma (publicaties en tentoonstellingen). Dus : niet de digitalisering onder DIGIT.

<sup>4</sup> De eventuele verschillen in de berekening t.a.v. 2019, liggen aan het feit dat nu de volledige W/ schijf werd ingerekend, niet louter W/Bibliotheek en W/Archieven.

## Bijlage 6 – Projectwebsites

### **ADOCHS (1.1.2020 – 31.12.2020)**

- aantal bezoekers : 376
- Aantal bezoeken : 460
- aantal geconsulteerde pagina's : 710

### **EHRI (1.1.2020 – 31.12.2020)**

#### **Portal (portal.ehri-project.eu)\*\***

Aantal bezoekers (i.e. "users" in Google Analytics speak) : 167 925

Aantal bezoeken (i.e. "sessions"): 203 495

Aantal geconsulteerde pagina's (i.e. pageviews): 434 797

#### **Project site (ehri-project.eu)**

Aantal bezoekers: 27 170

Aantal bezoeken: 36 170

Aantal geconsulteerde pagina's: 65 818

### **Project Facebook-pagina (1.1.2020 – 31.12.2020)**

Paul Max 1914-1918 : 3190 abonnees en 3208 likes momenteel (Paul Max's oorlogsdagboek).

\*\*\*